

2^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

Εισαγωγικά

Το έργο Προτρεπτικός ή Προς Θεμίσιωνα ανήκει στην πρόιμη φιλοσοφική δραστηριότητα του Αριστοτέλη (προ του 351 π.Χ.) και έχει διττό στόχο:

α) να συμβουλέψει τον Θεμίσιωνα, έναν άγνωστο Κύπριο βασιλιά, να ασχοληθεί με τη φιλοσοφία με απώτερο στόχο την ευδαιμονία, θυμίζοντας έτσι το πλατωνικό πρότυπο του φιλόσοφου βασιλιά,

β) να απαντήσει στον «Περί Αντιδόσεως» λόγο του Ισοκράτη, όπου ο ρήτορας ασκεί πολεμική στον Πλάτωνα και την Ακαδημία, υποστηρίζοντας την αξία της ρητορικής, ως παράγοντα παιδείας, καθώς στηρίζεται στην πείρα της πραγματικότητας. Από την άλλη κατηγορεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Ακαδημίας, για τον ανώφελο θεωρητικό της χαρακτήρα.

Ο Αριστοτέλης υπερασπίζεται τη φιλοσοφία και αντικρούει τον πρακτικό χαρακτήρα που της αποδίδει ο Ισοκράτης. Για τον Αριστοτέλη φιλοσοφία σημαίνει να υιοθετούμε φιλοσοφικό τρόπο σκέψης για τα πράγματα. Μας καλεί να ερευνούμε και να εξετάζουμε τη ζωή μας σε μια διαρκή πορεία προς το γνῶθι σαυτόν. « Η ουσία της ηθικής φιλοσοφίας που παρουσιάζει ο παρών λόγος είναι η αυτογνωσία και ευδαιμονία στην οποία καταλήγει ο άνθρωπος με τη φιλοσοφική γνώση που είναι και γνώση ηθικών αρχών, η οποία τον βοηθά να ρυθμίσει την προσωπική του ζωή» (Τριαντάρη σελ. 406)

Η ΔΟΜΗ

α. Η διάκριση των εσωτερικών και εξωτερικών αγαθών και η σημασία της φιλοσοφίας.

β. Η υπόσταση της φιλοσοφίας: η θεωρητική γνώση και οι αρετές της ψυχής.

γ. Η πρακτική σοφία, η ανωτερότητα και η αυτοαξία της φιλοσοφίας.

δ. Η φρόνηση ως έννοια και τελικός σκοπός στην ανθρωπολογική αντίληψη του Προτρεπτικού.

Η παραπάνω διάταξη αποσκοπεί να αναδείξει όχι μόνο τη θεωρητική δραστηριότητα αλλά και την πρακτική της φιλοσοφίας και επιπλέον την ανάδειξη της στην ηθικοπολιτική διάνοηση του Προτρεπτικού. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, εάν αναλογιστούμε, όπως αποδεικνύεται και από την ερμηνευτική σημασία του κειμένου, ότι η φρόνηση είναι ισοδύναμη με τη φιλοσοφία, δηλαδή έχει τη σημασία της θεωρητικής γνώσης της αλήθειας, όσο και τη σημασία της ηθικής γνώσης και πρακτικής σοφίας. (Τριαντάρη σελ. 452)

Ενδεικτικές Δραστηριότητες

A. Τι λέει το κείμενο;

1. Στην πρώτη παράγραφο αναπτύσσεται ένας συλλογισμός. Να εξηγήσετε πώς συνδέονται μεταξύ τους οι λέξεις του κειμένου: *όποκείμενα, χρήσις, επιστήμης, φιλοσοφητέον, ωφελίμως.*

Ο συλλογισμός:

A' προκείμενη: το σώμα και τα σχετιζόμενα με αυτό είναι εργαλεία των οποίων μπορούμε να κάνουμε κακή χρήση.

B' προκείμενη: η γνώση της επιστήμης (=φιλοσοφίας) μπορεί να βοηθήσει να τα αξιοποιήσουμε σωστά.

Συμπέρασμα: πρέπει λοιπόν να φιλοσοφούμε, για να ζούμε σωστά και ωφέλιμα.

Οι όροι **υποκείμενα, χρήσις, ἐπιστήμης, φιλοσοφητέον, ωφελίμως** συνδέονται ως εξής:

Το σώμα και όσα συνδέονται με αυτό μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσον και εργαλείο (**υποκείμενα**). Αυτά έχουν κάποια χρήση (**χρήσις**) που είναι κατάλληλη για να υπηρετήσει το σκοπό τους. Η επιστήμη (**ἐπιστήμης**) μας καθιστά γνωστή αυτή τη χρήση. Πρέπει, λοιπόν να κατέχουμε αυτή τη γνώση (**φιλοσοφητέον**), η οποία συντελεί, ώστε να τα διαθέτουμε ορθά και να ζούμε ωφέλιμα (**ωφελίμως**) και ευτυχημένα.

«Στην πρώτη παράγραφο η φιλοσοφία θεωρείται απαραίτητη για τον έλεγχο των μέσων που θα διασφαλίσουν τον απώτερο στόχο του ανθρώπου, το τέλος της ζωής του (τελεολογική διάσταση). Αυτό είναι διττό: στη δημόσια ζωή η ορθότητα του βίου του κάθε ανθρώπου (ορθώς)· στην ιδιωτική του ζωή η ωφέλεια (ωφελίμως). Σα μέσα-όργανα που πρέπει να ελεγχθούν είναι το σώμα, τα μέλη του και οι δραστηριότητές του. Η χρήση των σωματικών μέσων απαιτεί ολοκληρωμένη, στερη γνώση (ἐπιστήμη), ώστε να αποφευχθούν πιθανοί κίνδυνοι. Αυτήν τη γνώση επιζητεί η φιλοσοφία.

- επικίνδυνος ή χρήσις Ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά θυμίζει μια ιδέα που συναντάται σε διάφορους αρχαίους συγγραφείς: Ο άνθρωπος είναι ικανός τόσο για το καλό όσο και για το κακό, μάλιστα και τα δύο σε μεγάλη ένταση. Στα Πολιτικά η έμφαση πέφτει στις κοινωνικές συνέπειες, θετικές ή αρνητικές, των ανθρώπινων επιλογών, ενώ στον Προτρεπτικό ο συγγραφέας φαίνεται να επικεντρώνεται στον ίδιο τον υπεύθυνο μιας στάσης ζωής.
- όρεγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαί τε αὐτήν και χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως Κλιμάκωση: αρχικά ο άνθρωπος επιζητά τη γνώση (όρεγεσθαι)· μετά προβαίνει στην απόκτησή της (κτᾶσθαι)· τελικό ζητούμενο, όμως, είναι η εφαρμογή της, η χρήση της και μάλιστα η σωστή χρήση της (προσηκόντως χρῆσθαι) . Και αυτό, διότι συμβαίνει πολλές φορές να γνωρίζει ο άνθρωπος το σωστό, αλλά να μη θέλει ή να μην μπορεί να το εφαρμόσει. Αυτή την αδυναμία της γνώσης έναντι του πάθους ο Αριστοτέλης την ονομάζει ἀκρασίαν και τον άνθρωπο που γνωρίζει το σωστό αλλά δεν το εφαρμόζει ἀκρατῆ.» (Βασίλειος Μπετσάκος Επιμορφωτικό Υλικό για τα Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου)

2. **Ποιες είναι οι διαφορετικές λειτουργίες που εκπληρώνουν μέσα στην κοινωνία οι διάφορες επιστήμες; Ποιον ξεχωριστό ρόλο ανάμεσα σ' αυτές επιφυλάσσει ο Αριστοτέλης στη φιλοσοφία;**

Οι λειτουργίες των επιστημών

1. Αυτές που παράγουν τα πλεονεκτήματα για τη ζωή, όλα δηλαδή τα απαραίτητα μέσα, ώστε να διευκολύνουμε τη ζωή μας.
2. Οι γνώσεις με τη βοήθεια των οποίων χρησιμοποιούμε τις πρώτες, ώστε να είναι ωφέλιμες.
3. Όσες μας βοηθούν να μάθουμε τον τρόπο να τις υπηρετούμε.
4. Αυτές που μας καθοδηγούν στο αγαθό.

Ο ξεχωριστός ρόλος της φιλοσοφίας

Κατά τον Αριστοτέλη η πραγματικότητα διαρθρώνεται σε επιμέρους περιοχές, «γένη» οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο κάθε επιστήμης. Με αυτό τον τρόπο προβάλλει την άποψη της αυτονομίας των επιστημών.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο κόσμος είναι κατακερματισμένος σε ξεχωριστά και απομονωμένα μεταξύ τους πεδία, γιατί τότε θα οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει μια συνολική κοσμική τάξη που εγγυάται την σταθερότητα και την ενότητα του κόσμου. «Φύση κοινωνία και θεότητα είναι μέρη ενός μόνο έλλογου σχεδίου, το οποίο η φιλοσοφία με τη βοήθεια των επιστημών είναι ικανή να συλλάβει και να εξηγήσει.»

«Η φιλοσοφία για τον Αριστοτέλη έχει το σημαντικότερο καθήκον να οργανώνει τις επιστήμες σε ενιαίο σύνολο, προκειμένου οι θεωρίες τους να μας δώσουν μια συνολική εικόνα της πραγματικότητας, και να εγγυηθεί την εγκυρότητα και τη σημασία των επιμέρους επιστημών.» (Vegetti σελ. 215)

Η φιλοσοφία επιπλέον κατέχει πρωτεύουσα θέση ανάμεσα στις επιστήμες, γιατί συνδυάζει λογική, φρόνηση, θεωρία του αγαθού.

Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί ορθά τη λογική του, για να κρίνει αλάνθαστα. Κατέχει ακόμα, τη φρόνηση, που με την ορθή χρήση της γλώσσας τον οδηγεί στην πλήρη θέαση και προσέγγιση του αγαθού. Έτσι η φιλοσοφία μπορεί να αξιοποιεί όλες τις επιστήμες και να τις προσαρμόζει στη φύση με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να φθάσει στην ευδαιμονία.

« Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η φιλοσοφία ξεχωρίζει και θεωρείται ανώτερη απ' όλες τις άλλες γνώσεις, διότι μόνο αυτή διαθέτει τρία χαρακτηριστικά:

α. χαρακτηρίζεται από την ορθή κρίση,

β. χρησιμοποιεί το λόγο και

γ. θεωρεί στο σύνολό του το αγαθό.

Το πρώτο από τα χαρακτηριστικά είναι η ευβουλία, δηλαδή η ορθότητα της βουλής. Πρόκειται για την ορθή κρίση που απαιτεί λογισμό. Η ορθή κρίση είναι ιδιότητα του φρόνιμου ανθρώπου, που θεωρεί με το νου του όλους τους σχετικούς παράγοντες, ώστε να καταλήξει σε μια όσο το δυνατό καλύτερη απόφαση για το τι πρέπει να πράξει. Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ο λόγος, με τον οποίο δηλώνεται η συνάφεια της γλώσσας με τη λογική σκέψη, που διακρίνει τον άνθρωπο από τα ζώα. Ο λόγος είναι η όρεξη για γνώση, που ο Αριστοτέλης εξέφρασε στα Μετά τα Φυσικά ως το θαυμάζειν, την ανθρώπινη περιέργεια, που αποτελεί και την αρχή της φιλοσοφίας. Ο λόγος στον πολιτικό άνδρα και ευρύτερα στο πεδίο της πόλης είναι η δυνατότητα για τη καλή ή την κακή χρήση του, είναι η δυνατότητα για επικοινωνία, που όταν υπερβεί την απλή συμβίωση καθίσταται η οδός προς το τελικό αγαθό, την ευδαιμονία. Ο λόγος είναι το μέσο για την πνευματική αναγωγή προς την αλήθεια και «θεωρεί» το αγαθό τέλος, την ευδαιμονία.» (Τριαντάρη σελ. 458) .

«Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η φιλοσοφία ενέχει τη φρόνηση και την ορθή κρίση και κατά συνέπεια θεωρείται ως η διαρκής αναζήτηση της σοφίας και γι' αυτό είναι ο φορέας της αλήθειας. Με αυτή την παρατήρηση ο φιλόσοφος τονίζει ότι θα πρέπει να «φιλοσοφούμε» και κυρίως οι βασιλείς. Εξάλλου, ο φιλόσοφος στα Ηθικά Νικομάχεια (1181b,15) ονομάζει την πολιτική φιλοσοφία ως περί τα ανθρώπεια φιλοσοφία, που σημαίνει τη φιλοσοφία που ασχολείται με τις συγκεκριμένες ιδιότητες και προσδιορισμούς του ανθρώπου (Kullmann, W. 1996:15). Εδώ η φιλοσοφία εμφανίζεται ως ένα σύνολο της πνευματικότητας και της ηθικότητας του ανθρώπου. Παράλληλα ένας φιλόσοφος, κατά τον Πλάτωνα, πρέπει να είναι εγκρατής, φρόνιμος και δίκαιος, αποφεύγοντας τα ψέματα και τις αναλήθειες, που οδηγούν στην πλάνη και αποτελούν αρρώστια της ψυχής (Πλάτωνας, Πολιτεία, 484c-d, 485a-b.)» (Τριαντάρη σελ. 582)